

דמותו של אליהו הנביא בתנ"ך ובשירה

(הערה: תיאור דמותו של אליהו מהטקסטים התנ"כיים הנלמדים

לבגרות. (מל"א, י"ז-י"ט, כ"א, מל"ב, ב)

אליהו היה נביא, שפעל בממלכת ישראל בימי אחאב מלך ישראל ובנו אחזיה, במאה התשיעית לפני הספירה.

בספר מלכים א', בפרקים י"ז-כ"א ובמלכים ב', ב' מסופר על אליהו.

הופעתו הראשונית של אליהו - "ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מלכים א', י"ז, 1)

הופעתו של אליהו מלאה מסתורין, כי-הוא מופיע בפתאומיות, מבשר על הבצורת ונעלם. חסרים פרטים לגבי זהותו - אין ציון שם אביו ושם שבטו.

על פי ספר דברים עונש הבצורת ניתן על חטא עבודה זרה "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחוייתם להם וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר, והאדמה לא תתן את יבולה.." (דברים, י"א, 15-17). מטרת הבצורת להוכיח, שה' הוא אלוהי העולם, הוא זה שמוריד גשמים והוא זה שמחליט על עצירת הגשמים, ולא האלילים (הבעל).

אליהו נלחם בקנאות בעבודת האלילים ובעיקר בעבודת הבעל.

הכתוב מפרט את קורות אליהו במהלך השנתיים הבאות לאחר הודעתו על הבצורת, באילו ניסיונות הועמד ובאילו ניסיונות העמיד אחרים.

אליהו הנביא מופיע בפרקים אלה כנביא קנאי הפועל ללא פשרות, אכזרי, דמות מסתורית העושה ניסים.

מנגד בשירים המזכירים את אליהו, אנו רואים דמות שונה. דמות חיובית, דמות הסב הטוב, המשיח.

מטרת הפעילות: 1. תיאור דמותו של אליהו מהטקסטים התנ"כיים הנלמדים

לבגרות. (מל"א, י"ז-י"ט, כ"א, מל"ב, ב)

2. תיאור דמותו של אליהו מהשירה. (שירים מסוימים)

3. הסבר הפער בין דמותו של אליהו כפי שבאה לידי ביטוי

בתנ"ך, לבין דמותו שבאה לידי ביטוי בשירה.

דמותו של אליהו בטקסטים התנ"כיים :

נתמקד בדמותו כאיש מסתורין-הופעתו והיעלמותו פתאומיים, כעושה ניסים וכן כקנאי, בעל אופי בלתי מתפשר. ניתן לחלק לתלמידים דף עבודה- טבלה ריקה (או לפי שקול דעתו של המורה) על פי פרקים וקריטריונים ועל התלמידים למלא את הטבלה.

מראי מקומות	דמות מסתורית	מעשי ניסים	תכונות-קנאי, נאמן לעקרונותיו עד קיצוניות, חסר פשרות, פרפקציוניסט
מלכים, א', י"ז	הופעה פתאומית- מבשר על בצורת ונעלם.	<p><u>הנס הראשון- נס המזון בנחל כרית (פס' 2-7)</u></p> <p>בנחל כרית ה"עורבים" דאגו לאליהו ללחם ולבשר בבקר וללחם ולבשר בערב.</p> <p><u>הנס-העורב ידוע כעוף שאינו מביא אוכל לאחרים, אלא טורף בעצמו את האוכל.</u></p> <p><u>הנס השני-נס המזון בבית האלמנה (פס' 8-16) :</u></p> <p>אליהו נשלח לצרפת אשר בצידון ע"י ה' שהבטיח לו ששם אישה אלמנה תדאג לכלכלו.</p> <p>כתמורה למעשיה, אליהו עשה מעשה נס והוא שלאלמנה לא יהיה חסר לעולם שמן וקמח.</p> <p><u>הנס השלישי-נס החייאת בן האלמנה (פס', 17-24) :</u></p> <p>אליהו החיה את בן האלמנה מצרפת שדאגה לכלכלו בזמן הבצורת.</p>	<p>כשמגיע אליהו לצרפת הוא פוגש את האלמנה ומבקש ממנה לשתות מים (שנת בצורת). כשהיא פונה להביא לו מים, הוא מבקש ממנה לאכול פת לחם.</p> <p>כשהיא אומרת לו שיש לה מעט מאד שמן וקמח בשבילה ובשביל בנה ואם הם לא יאכלו הם ימותו, הוא אינו מוותר ודורש ממנה לעשות עוגה ותחילה הוא יאכל, לאחר מכן היא תאכל ולבסוף בנה יאכל. סדר הפוך מבחינת היגיון. היא שומעת בקולו.</p>

<p>א. פגישת אליהו עם עובדיה- עובדיה פוגש את אליהו , משתחוהו לפניו ומכנה את אליהו כאדונו. אליהו אינו מתרגש מהתנהגות זו ואומר לעובדיה שילך לאדונו שהוא אחאב ויגיד לו שהוא בדרך אליו. אליהו גם אינו מתרגש מהעובדה שעובדיה החביא 100 מנביאי ה' מפני איזבל.</p> <p>ב. בהתמודדות על הר הכרמל הציג אליהו, דרישה חד משמעית לעם-"עז מתי אתם פסחים על שתי הסעפים : אם ה' האלהים-לכו אחריו, ואם הבעל-לכו אחריו"(פס' 21)</p> <p>ב. לאחר שירדה אש מהשמים – אליהו ציווה לתפוס את 450 נביאי הבעל והוא שחט אותם בנחל הקישון.</p>		<p>עובדיה סירב לבקשתו של אליהו להודיע לאחאב על בואו מסיבה שדרכו של אליהו להיעלם ואז אחאב יהרגהו- "והיה אני אלך מאתך ורוח ה' ישאך..." פס' 12</p>	<p>מלכים, א', י"ח- פרק זה מורכב משלושה נושאים : 1. הפגישה בין אליהו ואחאב, הכוללת גם את סיפורו של עובדיה. 2. המבחן על הר הכרמל. 3. הורדת הגשם ע"י אליהו.</p>
--	--	---	---

תכונות-קנאי, נאמן לעקרונותיו עד קיצוניות	מעשי ניסים	דמות מסתורית	מראי מקומות
לאחר שנודע לאיזבל על רצח נביאי הבעל בידי אליהו היא רצתה להורגו ולכן אליהו נאלץ לברוח. כשאלהו הגיע להר חורב התגלה אליו ה'. ה' שאלו "מה לך פה אליהו"-מטרת ה' הייתה לפתוח בשיחה עם אליהו. אליהו בתשובתו מתייחס אליו ואל העם.פס' 10 : "ויאמר קנא קנאתי לה'			מלכים, א', י"ט

<p>אלהי צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחתך הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה " תפקידו של נביא להגן על העם אך אליהו אינו עושה זאת. להיפך, הוא מאשים את העם. לאחר מכן ה' מופיע ב" קול דממה דקה" ולא ברוח, רעש ואש כדי לרמוז לאליהו שעליו לשנות את עמדתו כלפי העם אך אליהו לא שינה את עמדתו. אליהו אינו מתאים להיות נביא ולכן על אליהו למנות מישהו אחר במקומו.</p>			
<p>מלחמתו של אליהו למען הצדק החברתי- לאחר השגת הכרם בדרכי מרמה אליהו נשלח להוכיח את אחאב על מעשיו: "...הרצחת וגם ירשת..."- פס' 19</p>			<p>מלכים, א', כ"א</p>
	<p>אליהו חצה את מי הירדן לשניים באמצעות גלימתו. "ויקח אליהו את אדרתו ויגלם ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה"- פס' 8</p>	<p>אליהו עלה בסערה לשמים במרכבת אש. היעלמותו פתאומית</p>	<p>מלכים, ב', ב'</p>

מסקנות מהטבלה :

בפרקים אלה אליהו מופיע כנביא קנאי, קיצוני, לוחם על עקרונותיו ואכזרי. דמות שונה של אליהו באה לידי ביטוי בשירים בהם הוא מוזכר. נבחן את דמותו של אליהו בשירים הבאים :
 "אליהו הנביא", "לילו של אליהו הנביא", "אליהו הנביא אליהו התשבי", "שמחה רבה".
 כל מורה יכול לבחור את השיר שמתאים לו.

אליהו הנביא/ לאה נאור**לחן: נורית הירש****פעילות:**

1. מיהו הדובר בשיר ? בסס תשובתך על הכתוב.
תשובה : ילד. הוכחות: " ולא ארדם לפני שיבוא", "לפני שנה עוד הייתי קטן", ילד שמצפה לבואו של אליהו.
2. על איזה נס מדובר ?
תשובה : הגעתו של אליהו בליל הסדר.
3. אילו מנהגים הקשורים לליל הסדר מוזכרים בשיר זה?
תשובה : פתיחת הדלת לאליהו, כוסו של אליהו בליל הסדר.
4. מהו מראהו החיצוני של אליהו?
תשובה : איש זקן- סבא, זקן לבן, אזור של זהב ואור שמאיר את פניו.
5. כיצד ניתן לאפיין את דמותו של אליהו בשיר זה?
תשובה : דמות חיובית
6. על מה התבסס המשורר כשכתב שיר זה? היעזר במלכים ב', ב', 11.
תשובה : המשורר התבסס בכתבו את השיר-
 א. על התנ"ך-מלכים, ב', ב', 11-אליהו יכול להופיע מכיוון שהוא לא מת, הוא עלה בסערה לשמים.
 ב. על דמותו של אליהו במסורת- דמות הסב הטוב.

לילו של אליהו הנביא / נתן אלתרמן**לחן: יאיר מילר****פעילות:**

1. היכן נערך ליל סדר שאליו מגיע אליהו ?
תשובה : ביחידה צבאית
2. מתי נערך ליל סדר זה?
תשובה : בזמן מלחמה

3. כיצד מתואר אליהו מבחינה חיצונית? (היעזר במלכים א', י"ט, 13)
- תשובה:** - מתואר כסב המכוסה באזור ואדרת.
4. לשם מה מגיע אליהו ליחידה ?
- תשובה:** לברך את האומה שקמה לתחייה-תפקיד לאומי, לתת לחיילים תחושה של חג במלחמה, תקווה.
- היין-צבע דם, רוצה להפוך דם ליין-לבשר שלום ולא מלחמה, לבשר עתיד טוב יותר.
5. כיצד ניתן לאפיין את דמותו של אליהו בשיר זה?
- תשובה:** דמות חיובית
6. על מה התבסס המשורר כשכתב שיר זה? היעזר במלכים ב', ב', 11.
- תשובה:** המשורר התבסס בכתבו את השיר-
- א. על פרק מהתנ"ך- מלכים ב', ב', 11-אליהו יכול להופיע מכיוון שהוא לא מת, עלה בסערה לשמים.
- ב. על דמותו של אליהו במסורת- דמות הסב, הטוב.

אליהו הנביא אליהו התשבי

פעילות:

1. רשום את כינויי אליהו הנביא, מה מקורם? היעזר במלכים א', י"ז, 1.
- תשובה:** כינוי 1: "אליהו התשבי"- מקורו מתשבה.
- כינוי 2: "אליהו הגלעדי"- מקורו מגלעד, מקום הנמצא בעבר הירדן המזרחי.
2. כיצד אליהו נתפס בשיר זה? היעזר במלאכי, ג', 23.
- תשובה:** כמבשר הגאולה.
3. כיצד אליהו יכול להופיע כדמות מהעבר? היעזר במלכים ב', ב', 11.
- תשובה:** אליהו לא מת. אליהו עלה בסערה לשמים.
4. כיצד ניתן לאפיין את דמותו של אליהו בשיר זה?
- תשובה:** דמות חיובית
5. על מה התבסס המשורר כשכתב שיר זה?
- תשובה:** המשורר התבסס על פרקים מהתנ"ך.

שמחה רבה/ בלהה יפה

לחן: ידידיה אדמון

פעילות:

1. מיהו הדובר בשיר? בסס דבריך על הכתוב.
- תשובה:** ילד. הוכחות: "תפרו לי בגד עם כיסים", "שאלו אשאל ארבע קושיות"
2. מהי משאלת הדובר?
- תשובה:** שאליהו יגיע לליל הסדר ללגום מהכוס שהוכנה לו.

3. על מה התבסס המשורר כשכתב שיר זה? היעזר במלכים ב', ב', 11.

תשובה: המשורר התבסס בכתיבתו –

א. על התנ"ך- מלכים, ב', ב', 11-אליהו יכול להופיע מכיוון שהוא לא מת, הוא עלה

בסערה לשמים.

ב. על המסורת- הגעתו של אליהו לליל הסדר, כוסו של אליהו.

היחידה פותחה ע"י רונית פן המרכז לתכנון לימודים למידה והערכה, מכללת בית ברל © כל הזכויות שמורות.

מסקנה- (הסברת הפער שקיים בין דמותו של אליהו בתנ"ך לבין דמותו של אליהו בשירים)

השירים מתבססים מצד אחד על פרקי התנ"ך שבהם מוזכר אליהו אך בעיקר הם מושפעים מדמותו של אליהו כפי שהתפתחה במסורת היהודית. במסורת היהודית אליהו הנביא מופיע כדמות חיובית. המסורת היהודית יצרה דמות חדשה לאליהו מאז עלייתו בסערה לשמים.

על פי המסורת-

1. אליהו אמור להופיע בליל הסדר ולכן מוזגים כוסית יין בשבילו.
2. אליהו יבשר על בואו של המשיח (מלאכי, ג', 23). מגן על העם .
3. אליהו נוכח בכל ברית מילה. ישנו כיסא מיוחד בברית המילה שמיועד לאליהו. כסא זה נמצא ליד כסאו של הסנדק. נוהגים להניח את התינוק בכיסא זה לפני שמוסרים אותו לידי הסנדק.

מדוע התפתחה מסורת זו?

מסורת זו התפתחה בעקבות תפקודו הלקוי של אליהו כנביא. אליהו לא הגן על העם ולכן הוא לא מת אלא עלה בסערה לשמים ובעתיד הוא אמור לחזור ולתקן את דרכיו.